

ФОРМУВАННЯ КЛІЄНТСЬКОГО КАПІТАЛУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Досліджено основні проблеми і перспективи накопичення й ефективного управління клієнтським капіталом фермерських господарств. Визначено основні напрями формування клієнтського капіталу вітчизняних фермерських господарств. Доведено, що сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи значно сприяють формуванню клієнтського капіталу фермерських господарств.

Постановка проблеми

В умовах формування і розвитку постіндустріальної економіки, де зростає роль інформації та знань, простежується пряма залежність рівня економічного розвитку фермерських господарств від інтелектуалізації їх діяльності. Інтелектуальний капітал стає найбільш цінним ресурсом для досягнення високих результатів у процесі господарювання. Проте, формування інтелектуального капіталу, а особливо однієї із його складових – клієнтського капіталу – у фермерських господарствах відбувається дуже повільно, що зумовлено як особливостями галузі сільського господарства в цілому, так і фермерства як специфічної форми підприємництва на селі.

В умовах високої конкуренції і перенасичення інформацією залучення нових споживачів стає все дорожчим, тому більш ефективним є утримання вже існуючих покупців. Підприємство у процесі діяльності може взаємодіяти з багатьма економічними контрагентами: споживачами, постачальниками, партнерами, посередниками, органами влади, ЗМІ і т. д. [5, с. 179]. Налагоджені взаємовідносини та довготривала взаємодія зі споживачами й партнерами фермерського господарства стають основою клієнтського капіталу. Тому виникає потреба в розробці дієвого механізму накопичення клієнтського капіталу та ефективного управління ним.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Вивчення і дослідження категорії «клієнтський капітал» розпочалося наприкінці минулого століття в межах розробки теорії «інтелектуального капіталу». Серед наукових досліджень, що висвітлюють розробку загальних проблем, пов'язаних з інтелектуальним капіталом, слід назвати праці дослідників: В. Базилевича, Е. Брукінга, Л. Едвінсона, В. Гейця, А. Гриценка, О. Кендюхова, А. Колота, В. Мандибури, Ю. Пахомова, К.-Е. Свейбі, Л. Федулова, А. Чухна та ін. Але проблема формування клієнтського капіталу в

аграрній сфері, особливо фермерськими господарствами, потребує проведення окремого дослідження.

Метою даного дослідження є теоретичне узагальнення та розробка практичних рекомендацій щодо застосування потенціалу обслуговуючої кооперації для формування клієнтського капіталу фермерських господарств. Для досягнення мети було передбачено вирішення таких завдань: визначити сутність клієнтського капіталу фермерських господарств; ідентифікувати проблеми формування клієнтського капіталу фермерськими господарствами; обґрунтувати ефективні шляхи накопичення клієнтського капіталу та ефективного управління ним, зокрема, шляхом створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Об'єкти та методика досліджень

Об'єктом дослідження є процес формування і використання клієнтського капіталу фермерськими господарствами в умовах ринкової економіки. Методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення процесів накопичення клієнтського капіталу фермерськими господарствами, що дозволяє розглядати вирішення даної проблеми у площині активізації фермерської кооперації. У ході дослідження також було використано загальнонаукові методи пізнання: абстрагування, індукції, дедукції, аналізу, синтезу та логічного підходу.

Результати дослідження

Аграрні товаровиробники сьогодні знаходяться у повній залежності від іноземного виробника сільськогосподарської техніки, посівного матеріалу, техніки та технологій для переробної галузі. Однією з основних причин такого стану є відсутність в аграрній сфері механізму реалізації творчого потенціалу фахівців і низький рівень інтелектуалізації процесу виробництва й реалізації продукції. Саме це значно впливає на рівень прибутковості сільськогосподарських товаровиробників та визначає їх конкурентоспроможність [2].

Фермерам в умовах сьогодення важко самостійно здійснювати високоефективне виробництво, переробку сільськогосподарської продукції, забезпечувати сервісне обслуговування виробничих процесів, здійснювати маркетингову діяльність та реалізовувати продукцію на вигідних умовах. Особливості фермерських господарств (невеликі розміри, низька ринкова орієнтація, незадовільне інформаційне забезпечення) обмежують їх можливості у формуванні та ефективному використанні клієнтського капіталу.

Науковці зазначають, що інтелектуальний капітал має надзвичайно складну сутність та багатовекторність прояву, який визначається механізмом його функціонування [1, 3], що зумовлює існування різних підходів до структуризації інтелектуального капіталу. Наразі не існує єдиної думки науковців щодо

визначення поняття «клієнтський капітал». Найпоширенішими термінами, якими вчені визначають даний вид капіталу, є клієнтський капітал, споживчий капітал, зовнішній структурний капітал, ринкові або маркетингові активи, інтерфейсний капітал тощо.

Так, К.-Е. Свейбі виділяє у складі інтелектуального капіталу зовнішню структуру організації – зв'язки і взаємовідносини із замовниками, постачальниками, конкурентами, торговельні марки, репутацію [1, с. 63]. Також існує поняття «капітал взаємодії з інститутами ринку» – це ресурс відносин установи з клієнтами і партнерами, іншими інститутами ринку та технологій їх розвитку [7]. Цей ресурс включає імідж установи на ринку, торгові марки, бренди, зв'язки з клієнтами, інформацію про клієнтів, технології збереження існуючих клієнтів і залучення нових, технології розвитку іміджу установи та її брендів.

Т. Стюарт до клієнтського (споживацького) капіталу включає ділову репутацію та зв'язки із споживачами, який характеризується такими властивостями, як ступінь проникнення, розповсюдження, постійність, упевненість у тому, що споживачі і надалі віддаватимуть перевагу цьому підприємству [10]. Такий підхід поділяє Л.І. Федулова [11]. О.Б. Бутнік-Сіверський визначає клієнтський (ринковий) капітал як нематеріальні активи, пов'язані з ринковими операціями [3, с. 21–23]. Окремі дослідники віддають перевагу терміну «споживчий капітал», під яким розуміють зв'язки і стійкі відносини із клієнтами та споживачами, а також інформацію про клієнтів, історію взаємовідносин з клієнтами, торгову марку [4, 8]. Поряд з цим, А.А. Чухно поділяє інтелектуальний капітал на людський і структурний та вважає, що відносини, які склалися між компанією та її клієнтами, слід віднести до другої його складової [13, с. 276].

Отже, клієнтський капітал фермерських господарств – це стійкі ділові зв'язки з постачальниками, інститутами ринку, мережа розповсюдження продукції, товарів, робіт, послуг, інформація про клієнтів, угоди технологічного і маркетингового партнерства, взаємовідносини з конкурентами, громадськими організаціями тощо, тобто все, що сприяє успішній реалізації товарів і послуг.

Накопичення та управління клієнтським капіталом є досить важливим завданням для фермерів і потребує постійної роботи в цьому напрямі. Зокрема, фермери у своїй діяльності повинні ідентифікувати складові клієнтського капіталу, здійснити їх оцінку та розробити відповідні технології щодо формування системи клієнтського капіталу (рис. 1).

Рис. 1. Система формування клієнтського капіталу фермерського господарства

Джерело: власні дослідження.

Налагодження сталих міцних зв'язків з партнерами, передусім, з клієнтами є обов'язковою умовою досягнення ринкового успіху підприємства. В умовах ринкової економіки клієнт вирішує, з ким він буде співпрацювати, чиї товари і послуги купуватиме. Тому цей аспект формування, розвитку і використання інтелектуального капіталу є для західноєвропейських підприємств дуже важливим [9].

Однак, в результаті проведеного дослідження встановлено, що використання «клієнтського» капіталу вітчизняними фермерським господарствами знаходиться на низькому рівні. Фермери взагалі мають низький рівень ринкової активності, хоча і зацікавлені у співпраці з найважливішими партнерами, зокрема, постачальниками ресурсів та оптовими покупцями продукції. Натомість, невеликі розміри фермерських господарств, ризикованість сільськогосподарського виробництва, обмежений доступ до ринкової інформації, недосконалість каналів збуту виробленої продукції є значними обмежувачами чинниками формування достатнього клієнтського капіталу. Одним з дієвих напрямів вирішення зазначеної проблеми створення клієнтського капіталу, розвитку та підвищення ефективності функціонування фермерства є створення фермерських обслуговуючих кооперативів (рис. 2).

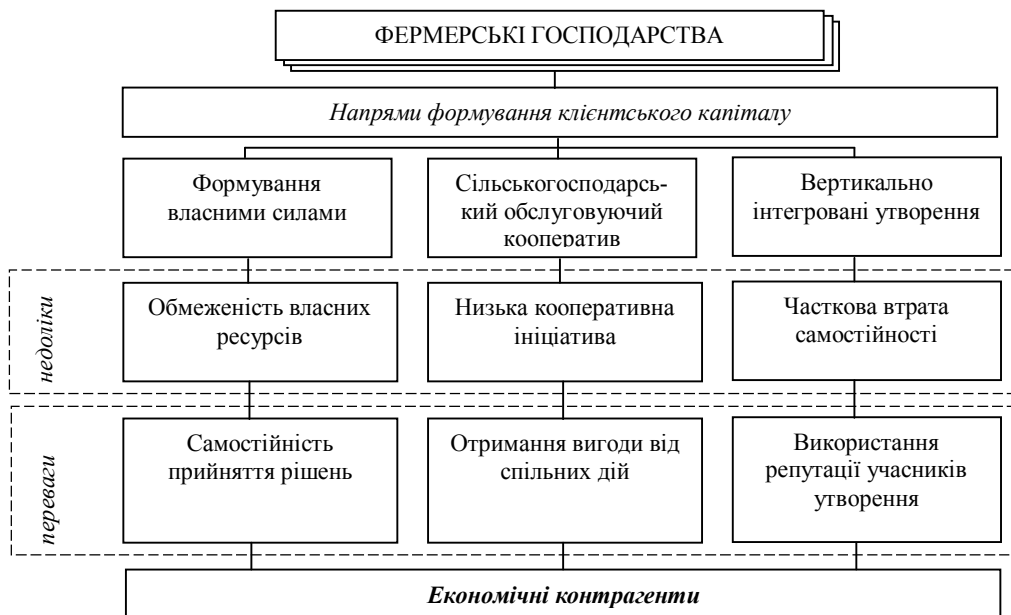

Рис. 2. Порівняльна характеристика напрямів формування клієнтського капіталу фермерських господарств

Джерело: власні дослідження.

Фермерське господарство може самостійно формувати клієнтський капітал, якщо у нього є достатньо для цього ресурсів. Насамперед, таке підприємство має бути середнім чи великим за розмірами, мати позитивну репутацію в економічному середовищі використовувати інноваційні технології ведення господарської діяльності.

Також фермери можуть створювати клієнтський капітал в межах утворень вертикальної інтеграції, проте поряд з позитивними аспектами щодо використання репутації та клієнтського капіталу інших учасників такого утворення, фермер може втратити частину своєї самостійності й бути залежним у формуванні клієнтського капіталу від партнерів утворення.

Тому, для більшості фермерських господарств найбільш прийнятним у сучасних умовах напрямом формування клієнтського капіталу є створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. З метою формування клієнтського капіталу та вирішення інших проблем фермери можуть створити постачальницький або сервісний обслуговуючий кооператив для укладання угод щодо спільного придбання і використання складної, енергомісткої та дорогої техніки, закупівлі матеріальних ресурсів, проведення ремонту і обслуговування технічних засобів. Результатом таких дій буде забезпечення надійності каналів постачання ресурсів, зниження витрат і підвищення результативності господарської діяльності фермерських господарств. Також в умовах

сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу фермерам буде значно простіше налагодити тісні та стійкі зв'язки з покупцями продукції, що теж сприятиме формуванню їх клієнтського капіталу.

Наявність стійких налагоджених зв'язків з економічними контрагентами фермерського господарства, з контактними аудиторіями свідчить про високий рівень клієнтського капіталу і здатності до його реалізації. Для оцінки клієнтського капіталу фермерського господарства можна використовувати якісні (тривалість контактів, ступінь зацікавленості контрагентів у співпраці, умови останнього тощо) і кількісні показники, зокрема, частку продукції, яка реалізується постійним покупцям, частку одержуваного від цього прибутку тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, позитивні зрушення у напрямку формування клієнтського капіталу фермерських господарств є необхідними, хоча їх значення належним чином ще не усвідомлюється на рівні підприємців. Водночас розвиток і забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних фермерів потребує більш інтенсивного формування і використання клієнтського капіталу. Для фермерського господарства вирішення проблеми формування клієнтського капіталу як джерела розвитку і забезпечення конкурентоспроможності вбачається в розробці і реалізації відповідних стратегій і орієнтація на довгострокові результати.

Налагоджена система взаємозв'язків і взаємодій фермерів з економічними контрагентами підвищує їх позиції у конкурентній боротьбі. Формування і зміцнення такої системи буде тим успішніше, чим повніше співпадуть інтереси всіх сторін. Отже, фермерам потрібно постійно відстежувати ступінь відповідності цих інтересів і оперативно усувати проблеми, що виникають при їх розбіжності. Робити це значно простіше, коли об'єднати зусилля створивши обслуговуючий кооператив відповідного типу і сформувавши потужний клієнтський капітал.

Література

1. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: підручник / В.Д. Базилевич. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 431 с.
2. Браженко С.А. Формування інтелектуального капіталу для аграрної сфери / С.А. Браженко // Матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. «Роль і значення інтелектуальної власності в інноваційному розвитку економіки». – К., 2011. – С. 30–36.
3. Бутнік-Сіверський О.Б. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект / О.Б. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал. – 2002. – № 1. – С. 16–27.
4. Возняк Г. Інтелектуальний капітал підприємств: проблеми ідентифікації та оцінки / Г. Возняк, Л. Бенюк // Вісник Львів. ун-ту. Серія екон. – 2009. – Вип. 41. – С. 115–123.

5. Голишева Є.О. Споживчий капітал промислових підприємств-інноваторів: сутність, структура та роль / Є.О. Голишева // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – №4, т. 2. – С. 175–180.

6. Голяш І. Аналіз інтелектуального капіталу підприємства [Електронний ресурс] / І. Голяш, Л. Буднік // Економічний аналіз: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 7. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ecan/2010_7/index.htm.

7. Козырев А.Н. Интеллектуальный капитал: состояние проблемы [Електронний ресурс] / А.Н. Козырев. – Режим доступа: <http://viperson.ru/wind.php?ID=547051>.

8. Колот А.М. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань / А.М. Колот // Економічна теорія. – 2007. – №2. – С. 3–13.

9. Оксанич О.Е. Напрямки розвитку інтелектуального капіталу підприємств України [Електронний ресурс] / О.Е. Оксанич, Р.Я. Старик. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vviem/2011_1/18.pdf.

10. Стюарт Томас А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций / Томас А. Стюарт; пер. с англ. В. Ноздриной. – М.: Поколение, 2007. – 368 с.

11. Федулова Л. І. Інноваційна економіка: підручник / Л. І. Федулова. – К.: Либідь, 2006. – 480 с.

12. Чеботарев Н. Ф. Оцінка вартості підприємства (бізнесу) [Електронний ресурс] / Н.Ф. Чеботарев. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/155/10228.html>.

13. Чухно А.А. Твори: у 3-х т. / А.А. Чухно. – К., 2006. – Т. 2: Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика. – 512 с.

УДК 338.43.01:631.115.8

Л.А. Суліменко

к.е.н., проф. кафедри
бухгалтерського обліку

О.В. Нечипорук

аспірант *

Житомирський національний агроекологічний університет

РОЛЬ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ КООПЕРАЦІЇ В РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Розглянуто питання розвитку фермерських господарств через систему сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Досліджено її переваги як ефективної форми організації сільськогосподарського виробництва. Визначено етапи розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні.

© Суліменко, О.В. Нечипорук

* Науковий керівник – к.е.н., професор Л.А. Суліменко

Постановка проблеми

Важливим напрямом розбудови аграрного сектора економіки є розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Кооперація сільськогосподарських товаровиробників дістала широке практичне застосування в економічно розвинутих країнах, оскільки використовується для подолання труднощів та обмежених можливостей дрібних форм господарювання на селі, зокрема, і для фермерських господарств. У сфері інфраструктури аграрного бізнесу найпоширенішою формою є обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи, які мають важливе значення для розвитку фермерських господарств щодо вирішення їх виробничо-збутових проблем. Кооператив дає змогу фермерові, розвиваючи власну справу, використовувати переваги великого товарного виробництва. За рахунок таких переваг фермери-члени кооперативу – можуть організовано закуповувати мінеральні добрива, паливо, сільськогосподарську техніку за оптовими цінами, а також мають постійно діючі канали збуту продукції.

Аналіз останніх досліджень

Діяльність фермерських господарств стала предметом вивчення для багатьох вчених. Різні аспекти проблем їх функціонування та розвитку в Україні досліджувалися у працях відомих вчених-економістів В. Амбросова, В. Андрійчука, І. Баланюка, П. Гайдуцького, М. Гладія, В. Зіновчука, І. Коновалова, В. Липчука, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, М. Молоцького, О. Онищенко, П. Саблука, М. Федорова, В. Юрчишина та інших. Однак, питанням розвитку фермерських господарств через систему сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в економічній літературі приділялося недостатньо уваги.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як важливого чинника для розвитку фермерських господарств в Україні.

Об'єкти та методика дослідження

Об'єктом дослідження є процес становлення та роль сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в розвитку фермерського виробництва. Дослідження проводилися із застосуванням таких методів економічних досліджень: системного підходу – при вивченні проблем становлення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в умовах сучасної ринкової економічної системи, а також методів аналізу, синтезу та абстрактно-логічного методу.

Результати досліджень

Відповідно до Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію”, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив – це кооператив, створений за участю сільськогосподарських товаровиробників для надання послуг переважно членам кооперативу та іншим особам з метою провадження їх

сільськогосподарської діяльності [5]. Його метою є самозабезпечення та самообслуговування агробізнесу членів сільськогосподарських товаровиробників необхідними послугами, а не одержання прибутку від наданих послуг.

Про переваги сільськогосподарської кооперації зазначав відомий економіст А.В. Чаянов, який писав, що вона є досконалою формою організації селянського господарства, яке дозволяє дрібному товаровиробникові, не руйнуючи своєї індивідуальності, виділити із свого плану ті його елементи, в яких високотоварна форма виробництва має безперечні переваги над дрібною [10].

Метою кооперації є підвищення ефективності роботи кожного окремо взятого фермерського господарства. Саме тому ця форма господарювання така популярна в економічно розвинених державах. Наприклад, у країнах Скандинавії через кооперативи реалізується 80 % товарної сільськогосподарської продукції, в Нідерландах – 65 %, у Німеччині, Іспанії, Франції – 50–52 %. У США на засадах кооперації переробляється 82 % молока, постачається 80 % електроенергії, 26 % – матеріальних ресурсів для фермерів, виробляється 51 % цукру, виділяється 33 % кредитів. Однак в Україні роль кооперативів, які беруть участь у збуті сільськогосподарської продукції незначна, а переважне місце в цій сфері віддається посередникам, їм же належить і основна частина прибутку [9].

За інформацією Держкомстату, кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, в розрізі областей України станом на 1 липня 2011 р., становила 565, що на 116 кооперативів більше, ніж на 1 липня 2010 р. Таким чином, відбулося суттєве збільшення кооперативних об'єднань сільськогосподарських виробників на 25,84 %.

Таблиця 1. Динаміка кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні, од.

Регіон	На 1 січня 2010 року	На 1 липня 2010 року	На 1 січня 2011 року	На 1 липня 2011 року	Зміна показника 2011 р. до 2010 р. станом на 1 липня, %
1	2	3	4	5	6
Автономна Республіка Крим	45	46	46	52	113,04
Вінницька	76	36	36	70	194,44
Волинська	27	30	30	32	106,67
Дніпропетровська	23	22	22	30	136,36
Донецька	5	1	1	-	-
Житомирська	97	49	40	51	104,08
Закарпатська	12	8	8	9	112,50

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6
Запорізька	14	9	8	9	100,00
Івано-Франківська	30	12	12	32	266,67
Київська	19	3	5	11	366,67
Кіровоградська	19	13	13	12	92,31
Луганська	16	23	23	24	104,35
Львівська	35	5	5	6	120,00
Миколаївська	8	4	4	7	175,00
Одеська	41	32	32	34	106,25
Полтавська	16	14	14	15	107,14
Рівненська	12	27	27	36	133,33
Сумська	40	33	33	32	96,97
Тернопільська	5	7	7	7	100,00
Харківська	14	8	8	9	112,50
Херсонська	36	13	8	24	184,62
Хмельницька	12	12	12	12	100,00
Черкаська	20	25	25	34	136,00
Чернівецька	11	2	1	6	300,00
Чернігівська	12	13	13	11	84,62
Всього	645	449	442	565	125,84

Джерело: розраховано за даними [7].

Як свідчать дані таблиці 1, найбільша кількість обслуговуючих кооперативів діє у Вінницькій області, де на кінець 2011 р. було зосереджено близько 12,4 % сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України. Житомирська область посідає друге місце. Тут у 2011 р. налічувалося 51 сільськогосподарський обслуговуючий кооператив (9 %), що вдвічі менше у порівнянні з 2010 р.

На практиці є багато прикладів успішної діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК). Наприклад, СОК «Ратай» у Заліщицькому районі Тернопільської обл., у складі якого 250 фермерських і особистих селянських господарств, СОК «Західний» Рівненської області, який нараховує 30 його членів [8]. Дані кооперативи досить успішно стоять на ринку сільськогосподарської продукції і забезпечують збереження постійних ринків збуту для членів кооперації.

Однак на сучасному етапі в розвитку обслуговуючої кооперації фермерських господарств існують певні перешкоди, основними з яких є:

- нерозуміння сутності кооперації;
- невідлагодженість механізму взаємодії учасників кооперації;
- відсутність мотивованості фермерських господарств для роботи в єдиній маркетинговій мережі руху продукції та інші причини.

Створення та діяльність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні відбувається нерівномірно, що пов'язано зі слабким рівнем державної підтримки малих форм господарювання в АПК і сільськогосподарських кооперативів, психологічною неготовністю фермерів до кооперування та недостатнім рівнем знань сільського населення щодо переваг кооперації. Загалом, в розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні можна виділити окремі етапи (табл. 2).

Таблиця 2. Етапи становлення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів

Етап	Характеристика етапу
I етап – 1993–1997 рр.	Засновано перший сільськогосподарський кооператив. Недосконалість законодавчо-нормативної бази щодо розвитку та державної підтримки кооперації.
II етап – 1998–2008 рр.	Прийняття Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» (1998 р.), створення нормативно-правових умов для розвитку кооперації. Реформування колективних сільськогосподарських підприємств у 2000 р., відповідно до Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 03.12.1999 р. Розвиток значної кількості фермерських господарств, виробничих кооперативів що стало підґрунтям для утворення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів
III етап – 2009 р. – донині	Помірні темпи розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Прийняття у 2009 р. «Державної цільової програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів до 2015 року», що стало серйозним поштовхом для даного етапу їх розвитку. Було виділено з державного бюджету 90 млн грн на підтримку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Зменшення у 2010 р. кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у зв'язку з відсутністю реалізації програми та державної підтримки.

Джерело: узагальнено автором [8].

Варто відмітити, значною мірою на розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації вплинуло затвердження у 2009 р. «Державної цільової програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів до 2015 року» [6]. Однак, за даними державного бюджету, протягом останніх років фінансування даної програми відбувається нерівномірно. Так, у 2009 р. державою було виділено 50 млн грн [1], що дало значний поштовх до зростання кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (табл.1). У 2010 р. коштів на фінансування державної цільової програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів не було виділено [2]. У

2011 р. на розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів було виділено всього 3 млн грн [3], а у 2012 фінансування за даним напрямком відсутнє [4].

Для порівняння, у економічно розвинених країнах упродовж перших 3–5 років діяльності кооперативу фінансування оплати праці його фахівців здійснюється з держбюджету. Наприклад, у Литві держава надає кооперативам 25 % коштів, необхідних для закупівлі техніки, оплачує також складування продукції, консультативне забезпечення. У країнах з розвинутою системою сільськогосподарської кооперації застосовують дещо інші підходи, які базуються на інтенсивному відборі та підготовці кооперативних кадрів [9]. У більшості країн світу «кооперативна цілина» піднімалася з допомогою сільськогосподарського дорадництва, проте в Україні ця справа вкрай занедбана. Держава не виділяє коштів на її підтримку і розвиток. А тому ще однією причиною, що стримує розвиток кооперативного руху, є недостатність відповідної кваліфікаційної підготовки фермерів та їх психологічна неготовність.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Сільськогосподарська кооперація є основою для подальшого розвитку фермерських господарств, відіграє виняткову роль у зміцненні їх економічного потенціалу та конкурентоздатності і створенні сприятливих умов для вирощування та збуту сільськогосподарської продукції. Основними причинами, що стримують розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, є недооцінка у процесі економічних реформ кооперативних форм господарської діяльності, психологічна неготовність селян до кооперування та недостатній рівень знань щодо переваг кооперації, слабкий рівень державної підтримки малих форм господарювання в АПК і сільськогосподарських кооперативів.

Перспективним напрямом подальших досліджень є дослідження особливостей організації бухгалтерського обліку фермерських господарств, що виникають при їх участі в кооперуванні.

Література

-
1. Про Державний бюджет України на 2009 рік: закон України від 26.12.2008 № 835-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
 2. Про Державний бюджет України на 2010 рік: закон України від 27.04.2010 року № 2154-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
 3. Про Державний бюджет України на 2011 рік: закон України від 23.12.2010 року № 2857-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: search.ligazakon.ua

4. Про Державний бюджет України на 2012 рік: закон України від 22.12.2011, № 4282-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: search.ligazakon.ua

5. Про сільськогосподарську кооперацію: закон України від 18.12.2011, № 469/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // zakon.rada.gov.ua

6. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація // Фермер України. – 2009. – №№ 3–4. – С. 10.

7. Стан кооперації в Україні // Фермер України. – 2011. – № 22. – С. 3.

8. Томич І. Розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів – магістральний шлях для АПК України / І. Томич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroconf.org>

9. Фурман В. Кооператив у кінці тунелю: село врятує прадавня традиція працювати гуртом / В. Фурман [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.silskivisti.kiev.ua>

10. Чаянов А.В. Основные идеи и формы организации крестьянской кооперации / Чаянов А.В. – М.: 1927. – 343 с.

УДК 631:334.722 (477/3)

А.О. Соколова

к.е.н., доцент,

Н.В. Дудченко

К.С. Пахольчук

Волинська державна сільськогосподарська дослідна станція
Інституту сільського господарства Західного Полісся НААН України

РОЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ У РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проаналізовано тенденції та здійснено оцінку сучасного стану функціонування особистих селянських господарств (ОСГ) Волинської області. Обґрунтовано необхідність розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації як основного чинника зростання ефективності господарювання дрібних товаровиробників Волині.

Постановка проблеми

Висока мотивація до праці та ефективна зайнятість є властивою для тих організаційних форм господарювання, у яких в одній особі поєднується власник, господар і працівник. Саме до таких форм і відносять особисті селянські господарства. У сучасних умовах вони залишаються стабілізуючою ланкою господарювання, яка компенсує зниження обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в аграрних підприємствах, забезпечує продовольчу безпеку держави, формує грошові доходи сільського населення. Серед організаційно-економічних засад розвитку господарств населення

особливе місце належить визначенню ролі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК) як основного чинника підвищення ефективності функціонування ОСГ. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація направлена на захист економічних та соціальних інтересів власників особистих селянських господарств, перетворюючи дрібних товаровиробників на рівноправних суб'єктів аграрного ринку.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Дослідженню соціально-економічних аспектів розвитку ОСГ присвячені наукові праці В. Дієсперова, В. Збарського, О. Онишенка, В. Рябоконея, П. Саблука, О. Скидана, О. Шпичака, В. Юрчишина, К. Якуби та інших вчених. Вагомий внесок у розвиток сучасної теорії і практики обслуговуючої кооперації зроблено вітчизняними економістами-аграрниками П. Березівським, Ф. Горбоносом, М. Гриценком, В. Зіновчуком, О. Крисальним, Д. Крисановим, М. Маліком, О. Могильним, Л. Молдаван, О. Пантелеймоненком, В. Цимбалом та ін. Незважаючи на велику кількість і різноплановість проведених досліджень, окремі питання, пов'язані з визначенням місця і ролі обслуговуючої кооперації в організації сучасного агробізнесу окремих регіонів, залишаються недостатньо вивченими, що й обумовило вибір напрямку дослідження.

Ще відомий український економіст М. Туган-Барановський зазначав, що дрібне селянське господарство ведеться заради самого виробника, а велике – заради прибутку і ренти. Селянин не перестає вести господарство навіть тоді, коли воно не дає йому нічого, крім заробітної плати. Крім того, дрібне селянське господарство значно менше залежить від коливань ринкових цін на агропродукцію порівняно з великомасштабним [8, с. 186]. І саме в цьому проявляється стабільність і життєздатність цих господарств. Досліджуючи напрями реалізації аграрної політики України, Скидан О.В. наголошує, що особисті селянські господарства залишаються найбільш стійкою формою господарювання на селі [6, с. 264]. Швець Т.В. зазначає, що найактуальнішими проблемами розвитку дрібних приватних господарств є дефіцит обігових коштів і низький рівень ресурсної підтримки малого бізнесу; нерозвиненість системи закупівлі, зберігання та реалізації виробленої продукції; низька продуктивність праці через відсутність сучасних технологій тощо [10, с. 7]. Вихід із ситуації, що склалася, вбачається в об'єднанні ресурсів особистих селянських господарств на кооперативних засадах. В умовах глобалізації ринку продовольства, як справедливо відмічає Зіновчук В.В., значення обслуговуючих кооперативів не знижується, а навпаки, набуває нового змісту [1, с. 190]. Саме тому, на даному етапі принципово важливо використати переваги такого типу сільськогосподарської кооперації, які забезпечать ефективне функціонування ОСГ та сталий соціально-економічний розвиток сільських територій.

Об'єкт і методика досліджень

*Метою даного дослідження є обґрунтування необхідності розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації як основного чинника підвищення ефективності функціонування особистих селянських господарств Волинської області. Теоретичною та методологічною основою дослідження були діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних процесів; законодавчі, нормативні акти, наукові розробки й публікації вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем розвитку ОСГ та сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. У процесі досягнення мети використовувалися такі методи та прийоми дослідження: *абстрактно-логічний* (теоретичні узагальнення та формування висновків); *економіко-статистичний* (прийоми – *порівняння, табличний, графічний*) – з метою оцінки сучасного стану функціонування особистих селянських господарств; *монографічний* – для характеристики господарської діяльності окремих сільськогосподарських кооперативів; *аналізу і синтезу* – для визначення проблем, що стримують розвиток обслуговуючої кооперації на Волині. Інформаційними джерелами дослідження були відповідні положення законодавчих і нормативних актів України, офіційні матеріали Головного управління агропромислового розвитку Волинської облдержадміністрації, Головного управління статистики у Волинській області, інформаційні ресурси світової комп'ютерної мережі *Інтернет*.*

Результати досліджень

Особисті селянські господарства залишаються переважаючою формою господарювання в аграрному секторі Волинської області. В економіці Волині спостерігаються не лише значні зрушення в обсягах виробництва ОСГ, але й зростання їх значення у відтворенні життєвих благ селян. Їх частка у структурі виробництва валової продукції сільського господарства залишається високою – 73,3 % [7]. За підсумками державного статистичного спостереження щодо окремих показників розвитку сільських, селищних, міських рад, станом на 1 січня 2011 р. у сільських населених пунктах Волинської області, що знаходяться у їхньому підпорядкуванні, зареєстровано 160,6 тис. домогосподарств, членам яких, відповідно до чинного законодавства, надані земельні ділянки з цільовим призначенням «для ведення особистого селянського господарства» [4]. У розпорядженні вказаних господарств на Волині знаходиться 57,1% землі, майже 116,0 тис. голів великої рогатої худоби, в т.ч. 88,8 тис. корів, 213,6 тис. голів свиней (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка основних показників розвитку ОСГ Волинської області

Показник	Рік					2010 р. до 2006 р., %
	2006	2007	2008	2009	2010	
Наявність домогосподарств, од.	167032	165587	163503	161725	160620	96,2
з них господарства, які:						
- утримують худобу, птицю	143249	138226	134413	132489	130165	90,9
- мають с.-г. техніку	11582	13473	14209	14630	15716	135,7
Площа земельних ділянок, тис. га, в т.ч. для:	292,3	306,5	306,6	312,6	323,8	110,7
- будівництва і обслуговування житлового будинку	33,9	36,3	36,0	36,3	36,8	108,6
- для ведення товарного с.-г. виробництва	112,1	80,3	79,2	77,5	75,7	67,5
Чисельність худоби, тис. голів:						
- ВРХ, в т.ч.:	149,7	139,2	133,7	128,0	115,9	77,4
- корів	118,3	102,9	96,2	93,3	88,8	75,1
- свиней	229,1	223,6	206,5	219,8	213,6	93,2

Джерело: розраховано за даними [7].

За досліджуваний період (2006–2010 рр.) чисельність ОСГ в області зменшилася на 6412 домогосподарств (3,8 %), на 13084 од. знизилася кількість господарств населення, які утримують худобу і птицю. При цьому, спостерігається позитивна тенденція зростання землеволодінь в досліджуваній категорії сільськогосподарських товаровиробників – на 10,7 % (31,5 тис. га). Стимує ефективний розвиток ОСГ недостатня фінансова підтримка селянських господарств, труднощі зі створенням матеріально-технічної бази. Технічна оснащеність особистих селянських господарств Волині залишається недостатньою. Всього у них нараховується 15246 тракторів, 2498 зернозбиральних комбайнів та інша причіпна й ґрунтообробна техніка, це складає, відповідно, 82,7 % та 73,1 % загальної численості техніки, яка нараховується в усіх категоріях сільськогосподарських товаровиробників Волині. Слід зазначити, що діяльність, пов'язана з веденням ОСГ, не відноситься до підприємницької, а члени ОСГ належать до категорії зайнятого населення у випадку, якщо робота в цьому господарстві є для них основною і розрахунковий місячний дохід на одного члена дорівнює або перевищує розмір мінімальної заробітної плати.

У Волинській області, як і в Україні в цілому, спостерігається тенденція зростання питомої ваги господарств населення у загальних обсягах продукції сільського господарства. Їх частка у валовій продукції галузі, виробленої господарствами усіх категорій в 1990 р. становила 41,3 %, у 1995 р. – 60,4 %, у

2000 р. – 81,5 %, у 2005 р.– 80,1 %, у 2010 р. – 73,3 %. Однак, темпи росту виробництва сільськогосподарської продукції в ОСГ Волинської області відстають від темпів розширення їх землекористування. Причиною цього є диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію; обмежені можливості держави у наданні ОСГ фінансової підтримки; відсутність належного стартового капіталу; технічна відсталість ведення дрібного виробництва та його низька ефективність; труднощі зі збутом виробленої продукції; недостатня кооперація між ОСГ та інтеграція з іншими суб'єктами ведення агробізнесу; відсутність розвинутої ринкової інфраструктури, здатної обслуговувати приватне виробництво, нестача коштів для подальшої діяльності тощо.

У 2010 р. волинські селяни виростили 326,9 тис. тонн зернових, 974,4 тис. тонн картоплі (а це майже 100 % усієї картоплі, вирощеної в області). Не менш вагомий внесок одноосібних господарств у тваринницькій галузі. Минулого року власниками ОСГ вироблено 63 тис. т м'яса (у живій вазі), 378,5 тис. тонн молока, 163 млн шт. яєць. Враховуючи динамічні тенденції зростання обсягів виробництва продукції рослинництва і тваринництва ОСГ області, на господарства населення, які виступають малою формою господарювання на селі, слід орієнтуватися як на резерв приросту продукції сільського господарства. Та цьому не сприяють умови, які склалися на сьогодні в аграрному секторі: зменшення технічної оснащеності сільського господарства; перехід від високомеханізованого виробництва до застосування ручної праці у тваринництві, картоплярстві та овочівництві і, тим самим, регресу в цих галузях; зниження продуктивності праці всього сільського господарства; низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції та ін. Слід відмітити, що господарства населення і надалі відіграватимуть важливу роль у виробництві продукції трудомістких культур – овочевих і плодово-ягідних та картоплі. Тому, першочерговим завданням вбачається забезпечення ОСГ високоякісним насіннєвим матеріалом, розширення випуску засобів малої механізації, створення сприятливих умов для реалізації вирощеної продукції тощо.

Проведене дослідження свідчить про те, що ОСГ Волинської області виконують не тільки певні економічні функції, вони є складовою сільського способу життя, що має суттєвий вплив на формування соціально-трудових відносин на селі. Особисті селянські господарства Волині не лише виробляють сільськогосподарську продукцію, але й забезпечують продовольчу безпеку в регіоні, скорочуючи ризики, пов'язані з непередбачуваними подіями чи можливою нестачею продовольства в майбутньому, підтримують культурні цінності, звичаї, традиції сільського населення, сприяють збереженню земельних ресурсів і навколишнього природного середовища, створенню красивих ландшафтів і підтримці життя сільського населення за допомогою виробничої діяльності в гармонії з природою.

ОСГ відіграють важливу економічну і соціальну роль у житті населення Волинської області, однак ведення сільського господарства спрямоване переважно на самозабезпечення родини, і лише частина продукції є товарною. У структурі каналів реалізації продукції власниками ОСГ переважає продаж на ринку, наприклад, питома господарств населення в загальному обсязі проданої худоби і птиці на переробні підприємства склала у 2010 р. лише 11,7 %, що на 10,8 % менше, ніж у 2000 р. та на 40,8 % менше рівня 2005 р. (табл. 2). Лишки продукції, виробленої у господарствах населення, реалізуються їх членами на стихійних ринках за роздрібними цінами, часто нижчими, ніж ціни на організованому ринку.

Таблиця 2. Питома вага господарств населення Волинської області в загальному обсязі надходжень продукції на переробні підприємства, %

Вид продукції	Рік					2010 р. до 2005 р., (+,-)
	1990	1995	2000	2005	2010	
Зерно	-	-	-	1,7	0,1	-0,6
Цукрові буряки	-	13,9	41,2	59,5	14,5	-45,0
Худоба та птиця (у живій вазі)	17,7	32,1	22,5	52,5	11,7	-40,8
Молоко та молочні продукти	16,4	14,5	49,9	62,0	61,5	-0,5

Джерело: розраховано за даними [7].

Ще одним каналом реалізації є продаж продукції посередникам чи організованим закупівельникам, які регулярно навідуються до сіл області. Це привабливо для жителів малих, переважно віддалених поселень, зі слабо розвиненою транспортною інфраструктурою, оскільки для продажу тут виробляється невелика кількість продукції селянами переважно похилого віку. Також незначна кількість ОСГ продає лишки у магазин, заготконтору чи безпосередньо переробному підприємству.

Всебічна підтримка розвитку ОСГ є одним із пріоритетних завдань аграрної політики держави. Така політика має забезпечити динамічний розвиток вказаних господарств, трансформацію найбільш активних із них у підприємницькі структури. Для цього, насамперед, необхідним є створення відповідної інфраструктури, яка б забезпечувала особисті селянські господарства всіма видами ресурсів: насінням, технікою, засобами захисту рослин і тварин, мінеральними добривами, племінною худобою і птицею; надавала допомогу в організації виробництва і реалізації продукції. У системі трансформаційних перетворень аграрного сектора економіки Волині чільне місце належить сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам (СОК) як важливій складовій інфраструктури аграрного ринку області (табл. 3).

Таблиця 3. Показники розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів Волинської області у 2011 р.

Показник	Всього по області	У т.ч. в окремих СОК		
		«Молочний» Вол.-Волинського району	«Мрія» Локачинського району	«Барвінок» Шацького району
Кількість працюючих в СОК, осіб	45	3	10	6
Кількість членів кооперативу, осіб	1007	72	253	62
Надано послуг, тис. грн	875,8	344,5	106,2	71,4
Обсяг сплачених податків, зборів, тис. грн	84,8	16,3	9,6	5,9
Розмір пайового фонду, тис. грн	1382,1	30,0	309,0	1,4
Наявність основних засобів, тис. грн	2658,4	-	300,0	311,0
Річний обіг коштів, тис. грн	1051,9	373,4	106,2	197,5
Кількість поголів'я ВРХ, гол.	145	80	-	65
в т.ч. корів, гол.	145	80	-	65
Заготовлено та реалізовано молока, т	263,2	106,2	-	157

Джерело: розраховано за даними Головного управління агропромислового розвитку Волинської облдержадміністрації.

Процес становлення та діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на Волині відбувається із значними труднощами, що зумовлено рядом об'єктивних і суб'єктивних причин. Наразі в області зареєстровано 35 обслуговуючих кооперативів, проте реально діючими є лише 15. За видами діяльності – це багатofункціональні кооперативи, які надають послуги з обробітку землі, заготівлі молока, роботи млина, пилорами та ін. Найбільше їх функціонує у Локачинському – 3, Горохівському та Турійському районах – по 2. У 2011 р. обслуговуючі кооперативи надали різноманітних послуг на суму 875,8 тис. грн. В області функціонує два молочарські сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, зокрема, «Барвінок» у Шацькому та «Молочний» у Володимир-Волинському районах.

СОК «Барвінок» створений у 2006 р. за сприяння проекту міжнародної благодійної фундації «Хайпфер Прожект Інтернешнл». Кооператив визначено показовим молочарським сільськогосподарським обслуговуючим кооперативом області та надано державну фінансову підтримку в розмірі 240 тис. грн. СОК

«Барвінок» нараховує 62 члени, які утримують 65 корів. На даний час кооператив здійснює заготівлю молока від власників особистих селянських господарств на території 5 сільських рад Шацького та Любомльського районів. Станом на 01.01.2012 р. заготовлено і здано 157 тонн молока. Крім того, кооператив надає послуги з помолу зерна, придбання насінневого матеріалу, мінеральних добрив та штучного осіменіння корів. У 2011 році СОК «Барвінок» брав участь в ярмарках у Володимир-Волинському районі та м. Луцьк, реалізуючи молоко по 5 грн за 1 літр. Між обслуговуючим кооперативом та районним відділом освіти на 2012 рік заключено договір про постачання молока в шкільні заклади Шацького району.

Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив «Молочний» Володимир-Волинського району з 2010 р. займається заготівлею молока, він нараховує 72 члени, які утримують 80 корів. Кооператив працює на території Білинської та Зорянської сільських рад. Планує залучити в члени кооперативу жителів Стенжаричівської сільської ради. Станом на 1.01.2012 р. обслуговуючий кооператив продав 106,2 тонн молока, при цьому середня закупівельна ціна молока складає 3,80 грн, що на 0,40 грн вище середньої реалізаційної ціни по області. Слід відмітити, що вісім членів обслуговуючого кооперативу в жовтні 2010 р. придбали 9 доїльних апаратів на загальну суму 53,5 тис. грн шляхом оформлення пільгового кредиту в обласному фонді підтримки сільськогосподарських товаровиробників «Власний дім».

Флодоовочевий кооператив «Симфонія» Іваничівського району надає послуги з виробництва плодовоовочевої продукції, в овочівництві, досліджує кон'юнктуру ринку. Кооператив займається вирощуванням полуниці. У 2011 р. урожайність зібраної полуниці сорту Зенга-Зенгана склала 100 ц/га. Для сільських жителів Волині період збирання полуниці – це створення реальних додаткових робочих місць. Крім цього, члени кооперативу займаються вирощуванням овочевих культур: цибулі, моркви, буряків столових. У 2011 р. обслуговуючий кооператив надав послуг на суму 13,2 тис. грн на площі 210,6 га.

Обслуговуючий кооператив «Турійський» Турійського району функціонує в с. Новий Двір, нараховує 14 членів, у 2011 р. надав послуг на суму 75,7 тис. грн. Це послуги у рослинництві, облаштування ландшафту, виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, ремонт та технічне обслуговування обладнання й машин для сільського господарства. Найбільш тісну співпрацю налагодили обслуговуючий кооператив «Агроцентр Гайки» із Гайківською сільською радою Турійського району з питань пошуку ринків збуту рослинницької продукції, постачання мінеральних добрив та засобів захисту рослин. Ще одним прикладом співпраці в Старозагорівській сільській раді Локачинського району є діяльність обслуговуючого кооперативу «Мрія».

Кооператив надає послуги із збирання, зберігання, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, послуги з механізації та обробітку деревини, а також посередницькі послуги при заготівлі коренів цукрових буряків.

Обслуговуючі кооперативи Волині, здійснюючи обслуговування членів кооперативу, не ставлять за мету отримання прибутку. Метою їхньої діяльності є надання послуг сільськогосподарським товаровиробникам, які є членами кооперативу, сприяння їх ефективному господарюванню. СОК об'єднують дрібних товаровиробників і залучають їх до процесів вертикальної інтеграції, надаючи можливість отримувати прибутки не лише від сільськогосподарського виробництва, а й від наступних стадій руху виробленої ними продукції: заготівлі, зберігання, передпродажної обробки, продажу. Світовий досвід показує, що об'єднання професійних груп населення у різних сферах діяльності на кооперативних засадах є одним з найдієвіших напрямів подолання бідності у сільській місцевості. У резолюції Генеральної асамблеї ООН «Кооперативи у процесі соціального розвитку» йдеться про те, що сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи сприяють забезпеченню максимально широкої участі сільського населення в економічному і соціальному розвитку, викоріненню бідності, тому саме вони сьогодні повинні стати одним із найважливіших факторів соціально-економічного розвитку села [2].

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, які функціонують на території Волинської області, запобігають вилученню доходів із сектора аграрного виробництва у посередницькі комерційні структури, які з ним не пов'язані. Надаючи своїм членам послуги за собівартістю, кооперативи сприяють нарощенню їхнього економічного потенціалу, поліпшенню умов господарювання, стимулюють до збільшення випуску товарної продукції, покращують добробут селян та соціальний розвиток села. У контексті даного дослідження, варто підтримати Цимбала В.О., який вважає, що саме держава має забезпечити необхідний інформаційний простір для пропаганди і формування позитивного сприйняття кооперативної ідеї в суспільстві, вміло подати переваги діяльності обслуговуючого кооперативу на районному рівні, його позитивного впливу на економіку сільських, районних та обласного бюджетів [9].

Висновки та перспективи подальших досліджень

Проведене дослідження свідчить про те, що ОСГ слід розглядати не як альтернативу великотоварним підприємствам, а як взаємодоповнюючу ланку, що сприяє збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції та підвищенню доходів сільського населення Волинської області. Регіональні особливості функціонування особистих селянських господарств Волині визначають подальший розвиток ОСГ через необхідність їх кооперації. При цьому будуть

забезпечені ефективна зайнятість та стабільні ринки збуту продукції, альтернативні канали надходження ресурсів й відсутність спекулятивного посередництва; збільшаться доходи товаровиробників та зросте рівень життя сільського населення, а самі власники ОСГ перетворяться на рівноправних суб'єктів аграрного ринку.

Подальші дослідження будуть спрямовані на здійснення комплексної оцінки можливостей і загроз діяльності дрібних сільськогосподарських товаровиробників Волині з врахуванням їх сильних і слабких сторін.

Література

1. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В.В. Зіновчук.– 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Логос, 2001. – 380 с.
 2. Мобілізація в кооперації. Становлення та розвиток обслуговуючої кооперації як рушійної сили АПК: підсумки Всеукраїнських слухань // Аграрний тиждень. – 2010. – № 35. – С. 4.
 3. Молдаван Л.В. Роль кооперативів у подоланні сільської бідності / Л.В. Молдаван, Д.Ф. Крисанов, Л.О. Удова // Економіка АПК. – 2010. – № 11.– С. 48–58.
 4. Про особисте селянське господарство: закон України від 15 травня 2003 р. № 742–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003.– № 29.– Ст. 232.
 5. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України із змін. та доп. від 29 червня 2004 р. № 1929–IV // Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив: практ. посібник. – К.: Аграрна освіта, 2009.– С.70–88.
 6. Скидан О.В. Інституційні засади формування аграрної політики України: монографія / О.В. Скидан.– Житомир: Вид-во «Полісся», 2010.– 308 с.
 7. Статистичний щорічник «Волинь» – 2010 / за ред. М.І. Мотиль. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2011.– 570 с.
 8. Туган-Барановський М.І. Політична економія. курс популярний / М. Туган-Барановський. – К.: Наук. думка, 1994.– 264 с.
 9. Цимбал В.О. Розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в аграрному секторі України: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук / В.О. Цимбал. – Київ, 2010.– 20 с.
 10. Швець Т.В. Формування і функціонування сільськогосподарських кооперативів при сільських громадах: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук / Т.В. Швець. – Житомир, 2006. – 20 с.
-
-